

XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait abanoz üzerine fildişi ve sedef kakma taht (TSM. Envanter nr. 2/2879)

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübi, *Tarih*, I, 258; II, 144, 232; Taberî, *Tarih* (Ebü'l-Fazl), I, 197, 362, 499, 508; III, 519; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Tarih* (nşr. Kâsım Ganî – Ali Ekber Feyyâz), Tahran 1324 hş., s. 540; Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvehap Tarzî), İstanbul 1950, s. 85-86; Nizâmülmülk, *Siyasetnâme* (trc. Mehmet Altay Köymen), Ankara 1999, s. 67; Süryani Mikhaîl, *Vekâynâme: 1042-1195* (trc. H. D. Andreasyan), TTK Ktp., II, 190; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Pîrîzâde Mehmed Sâhib, haz. Yavuz Yıldırım v.dğr.), İstanbul 2008, II, 117-118; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VI, 57; XXII, 231; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, III, 159-160; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, IX, 163; XI, 136; Makrîzî, *es-Sülûk*, II, 373; III, 329, 362; IV, 287; Selânikî, *Tarih* (İpşirli), I, 39, 48; Hasanbeyzâde Ahmed, *Tarih* (haz. Şevki Nezihî Aykut), Ankara 2004, III, 1068; A. Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)* (nşr. Ch. Schefer, trc. Nahid Sırrı Örik), Ankara 1987, II, 80; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 303; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 186-187, 202, 325, 437; Nurhan Atasoy, *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul 1972, s. 15, 17, 21; a.mlf. – Filiz Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, s. 28, 32, 35, 37, 45, Plate, 11, 14, 18, 23; Reşat Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1975, s. 92, 93, 100; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 203, 210-211; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1992, III, 80-82; Zeynep Tarım Ertuğ, *Onaltıncı Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülüs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999, s. 108, 140, 144-145, 148-150; Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ankara 2001, s. 112-113; Zühre İndirkaş, *Türkler'de Hükümdar Tacı Geleneği*, Ankara 2001, s. 137-139, 141, s. 118-122, 124-125; Dündar Alıklıç, "Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, IX, 876, 879-880, 882; S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat: 1206-1414*, Ankara 2006, s. 58-62; Gülrü Necipoğlu, *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar* (trc. Ruşen Sezer), İstanbul 2007, s. 136-139, 144-145, 148, 190, 196; Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, Ankara 2007, s. 73-83; E. Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri* (trc. Mustafa Koç), İstanbul 2007, s. 301; Emel Esin, "Orduç: Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk Hakan Şehri", *TAD*, VI/10-11 (1968), s. 135-175; Süheyl Ünver, "Anadolu Selçuklu Hanedanı Tahtları Üzerine", *TTK Bildiriler*, VII (1972), I, 404-412; Münir Aktepe, "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tâvus Hakkında", *TD*, sy. 28-29 (1975), s. 117-118.

ERDOĞAN MERÇİL

tı yine Bâbüssaâde önüne kurulurdu. Saray mensubu ve görevlileriyle bayramlaşma töreni arefe günü yapıldığından padişahlar bu merasimde arefe tahtı denilen özel bir tahta otururlardı. I. Ahmed bu amaçla 1610'lu yıllarda abanoz, fildişi ve sedef kakmalı, gölgelikli bir taht yaptırmıştı. İç hazinede muhafaza edilen altın işlemeli taht, bayram törenlerinde otuz kadar baltacı tarafından getirilip Bâbüssaâde önünde sütunlar arasına konur, bayramlaşmanın ardından kaldırılıp hazineye teslim edilirdi. Baltacılar bu tören sırasında tahtın arkasında dururdu. Padişah tahta oturduğunda çavuşlar tarafından yüksek sesle alkışlanırdı. Bazı durumlarda yeni taht yaptırılıyordu. Vezir İbrâhim Paşa tarafından III. Murad'a hediye edilen ceviz ağacından yapılmış bayram tahtının üzeri som altından bir levha ile kaplıydı. Bu taht son zamanlara kadar padişahlar tarafından bayram tebriklerini kabullerde ve cülüs merasimlerinde kullanılmıştır. III. Murad, I. Ahmed ve IV. Murad'ın yaptırdığı sütunlu tahtlar meşhurdur. Padişahların katıldığı evlenme ve sünnet düğünlerinde taht kurulduğuna dair örnekler vardır. Selçuklular'da olduğu gibi Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde düğünlerde gelinin taht üzerine oturtulduğu kaydedilmektedir (Uluçay, s. 112-113). Fâtiş Sultan Mehmed, oğulları Bayezid ile Mustafa Çelebi için Edirne'deki sünnet düğününde serî-i saltanata oturmuş, Makbul İbrâhim Paşa'nın düğün töreninde İbrâhim Paşa Sarayı'nın bir köşesinde mehterhâne meydanına bakan yerde Sultan Süleyman için bir taht hazırlanmıştı. Yine Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğününde Kanûnî için aynı yerde bir taht kurulmuştu. Osmanlı padişahları yabancı devlet elçilerini Arz Odası'nda tahtta oturur va-

ziyette karşılardı. II. Bayezid 897'de (1492) Mantova elçisini zengin halı ve brokarlarla kaplanmış bir taht üzerinde kabul etmişti. Kanûnî 1533'te bir elçiyi kabulünde altın dokumalı kumaşla örtülü, değerli taşlarla kaplı yüksekçe bir tahtta oturmuştu. Kanûnî Sultan Süleyman, Sigetvar seferinde vefat ettiği denince geçici olarak tahtın altına defnedilmişti (Selânikî, I, 39). IV. Murad'ın Revan Seferi esnasında kale muhafızı Emîr Güneoğlu teslim olup huzura geldiğinde padişah onu otâğ-ı hümayun içindeki taht-ı Süleymânî'de kabul etmişti (Hasan Beyzâde, III, 1068). IV. Mehmed'in 1084'te (1673) Edirne dışındaki padişah çadırında da bir taht bulunmaktaydı (Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar*, II, 80). Bazı isyan hareketlerinde kapıkulunun saraya girip padişahla görüşmek istediğinde tahtın Bâbüssaâde önüne çıkarıldığı, padişahın âsileri burada dinlediği bilinmektedir. IV. Murad, orta kapıdan içeri girip Dîvân-ı Hümayun'a gelen ve kendisiyle görüşmek isteyen âsilerle Bâbüssaâde önüne kurdukları taht üzerinde taht karı gelerek padişaha tehdit etmişti. Padişah daha sonra yine taht üzerinde olduğu halde Akağalar Kapısı önünde dört âsi elebaşısıyla görüşüp onlara nasihat vermişti. Bu durum, özellikle âcil konuların konuşulduğu ayak divanına padişahın katılımı durumunda tahtın da çıkarıldığını göstermektedir. Taht kelimesi tarihi ve edebî metinlerde "taht-ı âfî-baht-ı Osmânî, taht-ı Süleymânî" gibi tamlamalar şeklinde sıkça kullanılmıştır. Padişahın bulunduğu başşehir İstanbul'da kadılık yapanlara "taht kadısı" denirdi. Osmanlı padişahlarının kullandığı tahtlardan bazıları bugün Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilmektedir.

TAHTACILAR

Batı ve Güney Anadolu'da bulunan Alevî inançlı Türkmen topluluğu.

Günümüzde büyük çoğunluğu Batı Anadolu'da yaşayan Tahtacılar'ın XIII. yüzyılın ilk yarısında yazılı kaynaklarda zikredilen Ağaçeri Türkmenleri'nin bir devamı oldu-

ğ u ileri sürülmektedir. Bunların Anadolu'daki yerli bir kavmin veya hıristiyan bir topluluğun kalıntıları olduğu veya XVI. yüzyılın sonlarında İran'dan geldiği yolundaki görüşler inanılır bulunmamaktadır. Bu topluluğun, Oğuzlar'ın Anadolu'ya göçleri sırasında ormanlık alanlara yerleştiği için "ağaç eri" (orman adamı) denilen gruba mensup olduğu genel kabul görmüştür. Muhtemelen ağaç kesip tahta işiyle uğraşmalarından dolayı Osmanlı döneminde bu adla anılmışlardır. Nitekim bazı yörük topluluklarının birtakım hizmetler karşılığı vergi muafiyeti kazandıkları ve bu hizmetin adının daha sonra bu topluluklara verildiği, resmî belgelerde ellici, yaycı / yağcı, buğurcu vb. ekonomik işlevleri dolayısıyla tanımlandıkları bilinmektedir.

Tahtacılar esas itibarıyla Türkmen asıllı olup Türkçe'den başka bir dil bilmezler, dinî âyinlerini de Türkçe yaparlar. Tahtacı oymakları hakkında verilen listelerde adı geçen on iki oymak arasında Beydilli adı da bulunur. Beydilli bir Oğuz / Türkmen boyudur. Tahtacılar'ın Çaylaklı, Tomaklı, Nacarlı gibi öz oymaklarının "Üsküdarlı" sayılması onların Osmanlılar döneminde Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii evkafına bağlı Yeni İl bölgesi Türkmenleri'nden geldiğine delâlet eder. Bunların merkezi Sivas Kangal olan Yeni İl bölgesi Türkmenleri'ne mensubiyetleri, XIII ve XIV. yüzyıllarda Türkiye'de görülen Ağaçeri topluluğundan geldikleri ihtimalini ortadan kaldırmaz. XVI. yüzyılda tahrir kayıtlarında "Cemâat-i Tahtacıyân" adı altında zikredilen topluluk içinde Çobanlı, Nacarlı, Çaylak, Aydınlı, Enseli / Eseli, Sivrikülâhlı, Kokluca, Cingöz, Tomaklar, Evcî, Çiçilli, Mazıcı, Alçı, Gökçeli, Kahyalı gibi adlar taşıyan gruplar vardır. Tahtacılar'ın Batı bölgelerine XVIII. yüzyılda geldikleri düşünülmektedir. XVIII. yüzyıla ait kayıtlarda Tahtacı cemaati adı altındaki grupların Teke, Menteşe, Hudâvendigâr ve Aydın'da bulunduğu dikkati çeker. Bu aşiretler, aslında bir dinî merkez olarak Hacıbektaş ocağına bağlı olmayıp iki ayrı bağımsız dede-ocağını tanırlar. Bunlardan ilki İzmir Narlıdere'deki Yanınyatır, diğeri Aydın Reşadiye'de Hacı Emirli ocağıdır. İlkine bağlı on iki oymaktan Çobanlı İzmir ve yöresindeydi; Çaylaklar, Aydın Çine'de Köyceğiz ve Madran dağlarında yaylamaktaydı. Üsküdarlı denilen gruba dahil olanlar Kütahya-Balıkesir yöresinde toplanlardır; Edremit'te Kazdağı'ndaki köylerde oturmaktadırlar. Bir bölümü daha önce Manisa, Bergama ve Menemen dola-

yına inmiştir. Eseliler Finike-Antalya, Alabalılar Adana, Saimbeyli, Çiçililer Çanakale, Gökçeliler Çukurova'da bulunmaktadır. Hacı Emirli ocağına bağlı olanlardan Şehepli / Şihaplı İzmir dolayında, Osmanlıye Antalya ve Pozantı'da, Kabakçı İslahiye'de, Aydınlı ise Çukurova'da idi. Bu iki ocak Tahtacı dedelerinin mensubu bulunduğu sülâleler olup bunlardan sayılmayanlar onlara dedelik yapamamaktadır. Tahtacılar'ın en önemli ziyaret yerleri Durhasan Dede ile (Ceyhan) İbrâhîm-i Sâni (İslahiye) olup bunları kendi ataları sayarlar. Günümüzde Türkiye'de yoğun biçimde Adana, Mersin, Antalya, Aydın, Balıkesir, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir, Gaziantep bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Tahtacılar kendilerini genellikle Ca'ferî mezhebine bağlı kabul eder ve Bektaşîler'den ayrı bir topluluktur. On iki imam Şîîler'i gibi hareket ederler. Hz. Ali'ye aşırı bir sevgi duyarlar. Kapalı bir topluluk durumundadır, aralarına dışarıdan yabancı almazlar. *Menâkıbü'l-esrâr* adlı kitaplarına göre mezheplerinde üç sünnet, yedi farz mevcuttur. Bunlar namaz, oruç gibi ibadetlerle âlâkâli değildir. Tahtacı cemaatinin başı dede olup cemaat üzerindeki nüfuzu mutlaklıktır. Bunlar ocakzade kabul edilir ve Hz. Peygamber soyundan geldiklerine inanılır. Dedenin yardımcıları mürebbi, rehber, müşâhib, tâlip, pervane, kuyucu, süpürgeci, delilci / çerağcı, şemsî / sâki, sazci gibi görevlidirler. Kendilerine göre kutsal kitapları Eğribozlu Yemînî'nin *Faziletnâme'si* (nşr. Ahmed Hızır Ali Haydar, İstanbul 1325-1327), *Menâkıbü'l-esrâr*, *Behcetü'l-ahbâr*, *Salnâme-i Sadreddin*, *Kumrunâme* ve *Hutbetü'l-be-yân'dır*.

BİBLİYOGRAFYA :

Taha Toros, *Toroslarda Tahtacı Oymaklar*, Mersin 1938; A. Yılmaz, *Tahtacılar Geleneği*, Ankara 1948; J. P. Roux, *Les traditions des nomades de la Turquie méridionale*, Paris 1970, s. 85-86; Ali Rıza Yalman (Yalkın), *Cenupta Türkmen Oymakları* (haz. Sabahat Emir), Ankara 1977, II, 511; Rıza Yetişen, *Tahtacı Aşiretleri*, İzmir 1986; K. Kehl, *Die Tahtaci: Vorläufiger Bericht über eine ethnisch-religiöse Gruppe traditioneller Holzarbeiter in Anatolien*, Berlin 1988; Murat Küçük, *Horasan'dan İzmir Kuyularına Cemaat-ı Tahtacıyan*, İstanbul 1995; Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* (haz. Turhan Yörükân), Ankara 1998; İsmail Engin, *Tahtacılar: Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş*, İstanbul 1998; Ali Selçuk, *Tahtacılar*, İstanbul 2004; Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *TTK Belleten*, XXVI/103 (1962), s. 521-528; Altan Gökalp, "Takhtadji", *El²* (İng.), X, 125-126.

FARUK SÜMER

TAHTAKALE HAMAMI

Edirne'de
XV. yüzyılın ilk yarısında
inşa edilen çifte hamam.

838 (1434-35) yılında II. Murad tarafından Dârülhadis Külliyesi'ne gelir sağlamak amacıyla yaptırılmıştır. Çevresindeki binalar yüzünden günümüzde sadece erkekler bölümünün soyunmalık kubbesi görülebilen hamamın kadınlar kısmı halen işlevini sürdürmektedir. Edirne'nin en büyük hamamı olarak önemini koruyan yapı zamanla yükselen yol kot seviyesi sebebiyle çukurda kalmıştır. Yapı doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Hamamın güneyinde kadınlar kısmı, kuzeyinde erkekler kısmı bulunmaktadır. Her iki kısımda bölümler doğu-batı doğrultusunda sıralanmıştır. Kadınlar kısmı kare planlı bir soyunmalık, dikdörtgen planlı bir ılıklik ile enine dikdörtgen planlı iki eyvanlı, çifte halvetli bir sıcaklık bölümünden meydana gelmektedir. Erkekler kısmı yine kare planlı bir soyunmalık, dikdörtgen planlı bir aralıkla ılıklik ve dört eyvanlı, köşe halvetli bir sıcaklık mekânından oluşmaktadır. Hamamın batısında su deposunun da içinde bulunduğu dikdörtgen planlı külhan yer almaktadır. Duvarlarda taş ve tuğla, kemer ve örtülerde ise tuğla kullanılmıştır. Erkekler kısmı kadınlar kısmına oranla daha büyük boyutlu olan hamamda kadınlar kısmı soyunmalığı batıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Yapıda mukarnaslı ve köşeleri kum sâti formunda düzenlenmiş mermer kurnalar dikkat çekicidir.

Erkekler bölümüne giriş Saraçlar caddeşi üzerinde bulunmaktadır. Pencereden bozma bir kapıdan girilen hamamın orijinal kapısı dükkânlar arasında kalmıştır. Edirne hamamları içinde en büyük açıklığa sahip Tahtakale Hamamı erkekler bölümü soyunmalığının üzeri 16 m. çapındaki sekizgen kaideli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişte mukarnaslı pandatifler kullanılmıştır. Kubbe ortasında sekizgen bir aydınlık feneri görülen yapı, ayrıca dört cephede kasnakta yer alan yuvarlak kemerli pencereler vasıtasıyla aydınlanmaktadır. Soyunmalığın dört duvarı önüne ahşap sekiler yerleştirilmiş olup altlarında sekileri sıcak tutması için küllükler ve ayakkabı nişleri bulunmaktadır. Yerden 70 cm. yükseklikteki bu sekilerin üzerinde ahşap balkon biçiminde ikinci kat sekileri yer almaktadır. Soyunmalığın ortasında fiskiye- li bir havuz vardır. Bu bölüm, 1990'lı yıllar-